ЗНО-2022. Історія України
ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

Поняття і терміни	Визначення
1. Вступ до історії України	
Історія	Наука, яка вивчає минуле людства, покладаючись при цьому на письмові та матеріальні свідчення минулих подій.
Історія України	Наука, що вивчає процес розвитку українського народу (а також історію його предків, інших племен і народів на нашій території) на основних землях поселення від найдавніших часів до сучасності.
Хронологія	Послідовність певних подій у часі.
Історичне джерело	Речова або писемна пам'ятка, створена в процесі діяльності людини і збережена до наших днів, що дозволяє вивчати минуле людського суспільства й відображає його історичний розвиток.
Археологія	Наука, що досліджує пам'ятки матеріальної культури.
Цивілізація	Людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення цивілізації) має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі (науці, технологіях, мистецтві тощо), спільні духовні цінності та ідеали, ментальність (світогляд).
2. Стародавня історія України	
Археологічна культура	Велика група археологічних пам'яток певного історичного періоду, що мають спільні ознаки й розміщені на певній території.
Палеоліт	Ранній кам'яний вік. 1 млн. – 11 тис. років тому
Мезоліт	Середній кам'яний вік. 11 тис. років тому – VI тис. до н.е.
Неоліт	Новий кам'яний вік. VI – IV тис. до н. е.
Неолітична революція	Термін, яким англійський археолог Гордон Чайлд визначив зміни, що відбувалися в епоху неоліту – останню добу кам'яного віку. У їх основі був перехід від привласнювального до відтворювального господарства.
Енеоліт	Мідно-кам'яний вік. IV – III тис. до н. е.
Бронзовий вік	Історичний період, при якому для виготовлення знарядь праці почали використовувати сплав міді та олова – бронзу. Початок II – початок I тис. до н. е.
Ранній залізний вік	Початок застосування заліза. IX ст. до н.е. - IV ст. н.е.
Привласнювальне господарство	Господарство, за якого люди брали у природи все необхідне для життя в готовому вигляді.
Відтворювальне (продуктивне) господарство	Господарство, що ґрунтується на самостійному виробництві людиною необхідних для життя засобів.

Колонізація	Заселення переселенцями (колоністами) незайманих земель поза межами регіону їхнього існування.
Кочовик	Представник народу, що з економічних, традиційно-культурних або інших причин не мають постійного нерухомого житла і переміщується з одного місця на інше.
Курган	Могила, земляний насип над стародавнім похованням, рідше – кам’яний.
3. Русь-Україна (Київська держава)	
Племінний союз	Об’єднання кількох племен, яке за певних умов ставало зародком державної організації.
Князь	Воєнний вождь племені, згодом – глава держави.
Полюддя	Система стягування данини в Київській державі X-XIII ст. У її основі був щорічний об’їзд князем та його дружиною власних володінь та підлеглих племен із метою збирання данини.
Язичництво	Багатобожжя, позначення дохристиянських вірувань; цілісна система представлення світу і людини в ньому.
Християнство	Світова релігія, названа за іменем її засновника – Ісуса Христа.
Шлюбна дипломатія	Встановлення дипломатичних відносин шляхом укладання шлюбів між представниками правлячих родів тих чи інших країн.
Роздробленість	Поділ держави на окремі самостійні території.
Віче	Народні збори в давніх слов’ян, у Київській Русі, на яких розв’язувалися важливі громадські та державні справи.
Вотчинне землеволодіння	Одна з форм феодальної земельної власності в часи Київської держави, за якої власник вотчини мав право передати її у спадок, продати, обміняти, поділити тощо.
Умовне землеволодіння	Одна з форм феодальної земельної власності в часи Київської держави, за якої князь за службу надавав помістя боярам чи дружинникам, але міг його відібрати
Боярин	Великий землевласник, представник правлячого стану в Київській державі. Бояри займали друге, після князя, панівне становище в управлінні державою.
Смерд	Вільний селянин, який мав своє господарство, володів землею, виплачував державі данину, виконував на її користь певні повинності.
Ізгой	Особа, яка з певних причин випала зі своєї соціальної групи населення Київської держави й втратила з нею зв’язок. Ізгої були особисто вільними, їхнє життя охоронялося великими штрафами.

Закуп	Тимчасово залежний селянин, який через різні обставини втратив власне господарство та змушений був працювати на власника землі за купу (грошову позичку). Закупи - категорія залежних селян у Київській державі XI-XIII ст.
Рядович	Тимчасово залежний селянин, який уклав з феодалом договір – «ряд» - на виконання певних робіт. Рядовичі - категорія залежних селян у Київській державі
Холоп	Селянин, який розорився і працював в господарстві землевласника; фактично раб, але за службу міг бути відпущений на волю
Ікона	Зображення Ісуса Христа, Богородиці та святих, якому християнська церква приписує священний характер.
Мозаїка	Зображення або візерунок, зроблені з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на цементі або мастиці різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців тощо.
Фреска	Картина, написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) по свіжій вогкій штукатурці.
Книжкова мініатюра	Невеличкий кольоровий малюнок у старовинному рукописі або книзі.
Билина	Староруська епічна пісня-сказання про героїчні подвиги богатирів і знаменні події з життя народу.
Літопис	Історичний твір в Київській державі, а пізніше на українських, білоруських і російських землях, в якому розповідь велася по роках.
4. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала	
Ярлик	Писемний документ (грамота), який видавався підлеглим руським князям ханами Золотої Орди на велике або удільне княжіння в період золотоординського панування на Русі.
Баскак	Урядовець хана Золотої Орди, який за його дорученням здійснював облік населення та збирання данини на підкорених монголами руських землях.
5. Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV – першій половині XVI ст. Кримське ханство	
Шляхтич	Представник привілейованого панівного стану у Польщі, Литві, на та білоруських українських землях у XIV-XVII ст. (Шляхта - панівний суспільний стан, що утворився на основі зближення родової знаті з військовослужилою верствою та отримав значні пільги.)
Магдебурзьке право	Право міст на самоврядування. (Міське право, яке склалося в Німеччині. За ним міста частково звільнялися від підпорядкування центральній

	адміністрації, владі феодалів і створювали органи самоврядування.)
Магістрат	Орган міського самоврядування, що відав адміністративними, господарськими, фінансовими, поліцейськими та судовими справами.
Цех	Об'єднання ремісників (однієї або близьких спеціальностей) міст за феодалізму. Цехи являли собою замкнуті корпорації, що захищали станові інтереси ремісників як дрібних виробників.
«Дике поле»	Необжиті осілим населенням степи між Доном, Верхньою Окою й лівими протоками Десни та Дніпра.
Козак	Вільна людина, прикордонник, охоронець.
6. Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.	
Воєводство	Адміністративна територіальна одиниця Великого князівства Литовського і Королівства Польського у XV—XVIII століттях. Очолював воєвода. На українських землях у складі Речі Посполитої існували Белзьке, Берестейське, Брацлавське, Волинське, Київське, Підляське, Подільське, Руське і Чернігівське воєводства.
Низове козацтво	Козаки, які жили за дніпровськими порогами на Січі
Реєстрове козацтво	Українські козаки, що перебували в 1572-1648 рр. на державній службі Речі Посполитої і вносилися в спеціальні списки (реєстри). Вони користувалися особливими привілеями за службу – одержували плату, були звільнені від податей і повинностей тощо.
Городове козацтво	Частина українських козаків, які оселилися навколо прикордонних містечок – Корсуня, Черкас, Чигирина тощо
Запорозька Січ	Військово-політична організація українського козацтва, яка виникла й розвинулася за дніпровими порогами в другій половині XVI ст. Центром Січі було місто-фортеця, яке через різні обставини часто змінювало своє розташування, але завжди було за порогами.
Старшина	Військовий та адміністративний керівний склад Запорізької Січі, реєстрового козацтва, Гетьманщини, а також Слобідської України.
Кошовий отаман	Виборна службова особа на Запорозькій Січі, яка зосереджувала у своїх руках найвищу військову, адміністративну та судову владу; очолював Кіш Запорозької Січі
Гетьман	1. Командувач військом реєстрових козаків. 2. Глава Української держави – часів Гетьманщини. 3. Назва вищих воєначальників у таких державних і

	військово-державних утвореннях, як Велике князівство Литовське, Королівство Польське, Річ Посполита Обох Народів та Військо Запорозьке Низове.
Клейноди	Відзнаки та атрибути влади козацького війська і старшини.
Українська греко-католицька церква	Християнська церква, створена в XVI – XVII ст. на підвладних польсько-литовській державі українських і білоруських територіях, у результаті укладення унії між місцевою православною та католицькими церквами в 1596 р. Визнає верховенство Папи Римського і основні положення католицької релігії, проте зберігає православні обряди.
Братство	Релігійно-громадські організації міщан при православних церквах на українських землях наприкінці XVI- XVII ст.
Полемічна література	Підбірка текстів різних авторів, у яких обговорюються проблемні питання релігійної дискусії між католицькою та православною церквами з метою їх об'єднання.
7. Українські землі в складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.	
Панщина	Відробіткова форма селянських повинностей на користь феодала, закріплена законом. (Примусова неоплачувана праця залежних селян у господарстві пана-землевласника.)
Кріпак	Особисто залежний від поміщика й прикріплений до земельного наділу селянин.
Фільварок	(від польського folwark, що походить від німецького Vorwerk) — хутір, ферма. У XIV ст. — першій половині XIX ст. в Польщі, Литві, Білорусі, на території Правобережної України — комплекс земельних угідь, на яких феодал вів власне господарство, використовуючи працю кріпаків. Зорієнтований на продаж продукції.
«Золотий спокій»	Період з 1638 по 1648 рр., протягом якого в Україні не було великих козацько-селянських повстань
8. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.	
Національно-визвольна війна	Збройна боротьба народу, спрямована на знищення іноземного панування, завоювання національної незалежності й утворення національної держави.
Військо Запорізьке	Офіційна назва Української козацької держави років національно-визвольної війни середини XVII ст.
Гетьманщина	Неофіційна назва території Лівобережної України разом із Києвом, яка після Андрусівського перемир'я ввійшло до складу Російської держави.
Покозачення	Перехід до козацького стану.

9. Козацька Україна наприкінці 50 – 80-х рр. XVII ст.	
Руїна	Назва періоду в історії Гетьманщини, що супроводжувався безперервними громадянськими війнами; розчленування території козацької держави, її перебування у колі інтересів сусідніх держав.
«Великий згін»	Насильне переселення (депортація) мешканців Правобережжя (Подніпров'я) на Лівобережну Україну організоване гетьманом Іваном Самойловичем у 1678–1679 рр. Самойлович намагався возз'єднати козацьку Україну силою, спираючись на московські війська. Тому однією з цілей переселення було виснажити своїх противників, та лишити їх підданих. Проте приєднати Правобережжя І. Самойлович так і не зміг, оскільки в боротьбі за нього стикалися інтереси Речі Посполитої, Московської держави й Османської імперії.
Чигиринські походи	Військові походи турецько-татарської армії на Чигирин (1677 р. – перший похід, 1678 р. – другий похід) спільно із козаками, які підтримували Юрія Хмельницького, з метою завоювання Правобережної України.
10. Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.	
Конституція	Основний закон держави, який визначає її устрій, порядок і принципи формування представницьких органів влади, виборчу систему, основні права і свободи громадян.
Малоросія	Офіційна назва тієї частини України, що вживалася в російських нормативно-правових актах з другої половини XVII ст.
Малоросійська колегія	Орган державної структури Російської імперії, заснований для керування Гетьманщиною. 1722-1727 рр. – Перша Малоросійська колегія (мета створення: обмеження влади козацької старшини та автономії України). 1764-1786 рр. – Друга Малоросійська колегія.
Змосковщення/зросійщення	Сукупність дій та умов, спрямованих на зміцнення російської національно-політичної переваги в Україні та серед українців, за допомогою переходу чи переводу осіб неросійської національності на російську мову й російську культуру та їхньої подальшої асиміляції
Козацьке бароко	Оригінальний варіант барокової архітектури, що сформувався під впливом канонів давньоруського мурованого будівництва та традицій деревяного народного конструювання. Українське бароко відрізнялося більшою зваженістю, поміркованістю у декоративності, спокійністю форм. (Бароко стиль у

	мистецтві XVI - XVIII ст., якому притаманні підкреслена урочистість, пишна декоративність, динамічність композиції.)
Козацькі літописи	Козацько-старшинські літописи XVII – початку XVIII ст., в яких розповідається про події в Україні XVII – початку XVIII ст. і особлива увага приділяється Національно-визвольній війні українського народу під проводом Б. Хмельницького («Літопис Самовидця», літопис Г. Грабянки, літопис С. Величка).
11. Українські землі в другій половині XVIII ст.	
Опришок	Учасник національно-визвольного руху в Галичині, Буковині та на Закарпатті проти польської, угорської й австрійської влади у XVI – першій половині XIX ст.
Нова (Підпільненська) Січ	Територіально-військова організація українських козаків, остання Запорізька Січ. Заснована 1734 року козаками після повернення із турецьких володінь в Україну. Проіснувала до 1775 р.
Паланка	Військово-адміністративна одиниця Нової Січі.
Зимівник	Хуторське господарство, де, здебільшого, взимку проживали козаки, які не залишалися на Січі.
Задунайська Січ	Січ, яку заснувала частина козаків, що після знищення Нової Січі перебралися в турецькі володіння.
Гайдамака	Учасник національно-визвольної боротьби українського народу проти польського гноблення в Правобережній Україні у XVIII ст.
Коліївщина	Виступ гайдамаків під керівництвом Максима Залізняка на Правобережжі проти поляків. Виступ було придушено спільними зусиллями польських і російських військ.
12. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.	
Промисловий переворот	Історичне явище, пов’язане з розвитком продуктивних сил, коли відбувається перехід від мануфактурного до фабричного, фабрично-заводського виробництва із використанням машин та вільнонайманої праці.
Нація	Форма спільноти людей, яка склалася історично і якій властиві спільність території, економічного життя, мови, певні риси психологічного та духовного обличчя, що проявляються у своєрідності культури.
Національне відродження	Процес пробудження й формування національної самосвідомості народу.
Національна ідея	Акумулятор прогресивних національних програм, політичних ідей, гасел, цінностей, рушій

	національного прогресу, основа національно-визвольних рухів, національної самосуверенізації. Національна ідея становить платформу національної ідеології, визначає теоретичні засади національної свідомості. Поряд з національною ідеєю розрізняють також термін «ідея нації», що вбирає в себе яскравий образ перспективного майбутнього нації, що, як правило міститься поза межами одного покоління і силою своєї притягальності та емоційного забарвлення пориває його та наступні покоління до осягнення поставленої цілі.
Масон	Член морально-етичного руху рух у вигляді закритої організації. Масонство - релігійно-етичний рух, що висував ідею про єдине людське товариство, моральне самовдосконалення. Виникло в Англії на початку XVIII ст. Ложі (гуртки) масонів діяли в багатьох містах України і мали в основному антимонархічний характер. Найбільш відомі ложі – «Любов до істини», «Малоросійське товариство».
13. Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.	
«Будителі»	Під такою назвою в історію Закарпаття увійшли визначні культурно-політичні діячі кінця XVIII — першої половини XIX ст. І.Базилович, О.Духнович, М.Лучкай, А.Добрянський та ін. «Будителі» ставили метою збуджувати в масах українську національну свідомість шляхом упровадження рідної мови в усі ланки освітньої мережі, пресу, літературу тощо, виступали за широке дослідження і популяризацію місцевої історії як невід'ємної частини історії всієї України. У своїй боротьбі за якнайширшу участь корінного українського населення Закарпаття в усіх сферах місцевого громадського та суспільно-політичного життя «Будителі» публічно критикували колонізаторський режим австро-угорських властей, політику мадяризації та онімечення українців. «Будителі» започаткували процес українського культурно-національного відродження на Закарпатті, сприяли розширенню зв'язків краю з Галичиною та Наддніпрянщиною, з прогресивними вченими та літераторами Росії, з пропагандистами ідеї загальнослов'янського відродження в Чехії, Словаччині, Польщі, Сербії, Хорватії.

Революція	Докорінна якісна зміна, різкий стрибкоподібний перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового; докорінний переворот у житті суспільства, який приводить до ліквідації віджилого суспільного ладу й утвердження нового.
«Весна народів»	Термін, який використовувався стосовно революційних подій, які розпочалися в лютому 1848 року у Франції і швидко поширилися на Австрійську імперію, німецькі та італійські землі.
14. Культура України кінця XVIII – першої половині XIX ст.	
Романтизм	Ідейний рух у літературі, науці і мистецтві, представники якого заперечували раціоналізм, відмовлялися від суворої нормативності в художній творчості, були прихильниками культу почуттів людини. Його ідеологія спирається на культ індивідуалізму, на підкреслену, загострену увагу людської особистості до психологічних проблем і внутрішнього «Я»ю У центрі зображення романтиків винятковий характер у виняткових обставинах.
Класицизм	Один із основних напрямків європейської літератури та мистецтва, що виник у часи раннього Просвітництва (XVII ст.), а досяг розвитку у XVIII ст. Його послідовники вважали ідеальним зразком для наслідування пам’ятки античної (давньогрецької та давньоримської) культури.
15. Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.	
«Київська козаччина»	Масовий селянський рух у Київській губернії та Чернігівській губернії 1855 року, спрямований проти національної і соціальної політики російського уряду в Україні. Приводом до селянських виступів стало опублікування під час Кримської війни 1853-1856 роках царського маніфесту, який закликав формувати народне ополчення і вирушати на війну. Серед селян Київщини почали поширюватися чутки про те, що, записавшись в ополчення (в «козаки»), вони будуть звільнені від кріпосної залежності і одержать поміщицькі землі та майно. Селяни складали списки «вільних козаків», відмовлялися відробляти панщину і виконувати розпорядження місцевої адміністрації, створювали власні виборні органи самоврядування («сільські громади»).
Земство	Орган місцевого самоврядування, створений у Російській імперії відповідно до земської реформи 1864 р.

Громадівський рух	Форма національно-визвольного руху, діяльність суспільних об’єднань української інтелігенції в другій половині XIX – на початку XX ст. Громади займалися видавничою справою, організацією недільних шкіл, бібліотек, публічних лекцій.
16. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.	
Трудова міграція	Переселення людей за межі країни з метою пошуку роботи й вільних земель.
Кооперація	Добровільне об’єднання людей, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності
Партія	Найбільш активна й організована частина певної соціальної групи населення, яка обстоює і захищає її інтереси та бореться за досягнення державної влади.
Україно́філи	Українські діячі 60-х років XIX ст., які ставили своєю метою освіту широких народних мас рідною мовою.
Москвофіли	Представники мовно-літературної та суспільно-політичної течії другої половини XIX ст.. на Галичині, Буковині та Закарпатті, які виступали за національно-культурну та державно-політичну єдність із російським народом і російською державою.
Народовці	Представники суспільно-політичної течії, що виникла в 1860-ті роки в Галичині, які спрямовували свою діяльність на підвищення культурно-освітнього рівня та національної свідомості українців.
Радикали	Представники політичної течії, що відокремилася від народовського руху і сповідувала соціалістичні ідеї. Заснували першу українську політичну партію в Галичині – Русько-українську радикальну партію (1890 рік).
«Нова ера»	Українсько-польське порозуміння в Галичині 1890-1894 рр. Галицький намісник К. Бадені від імені австрійського уряду обіцяв створити умови для вільного розвитку української національності, українські народовці декларували співпрацю з поляками та лояльність до австрійської держави. Наслідки: розширення прав української мови в адміністрації та судах, запровадження фонетичного правопису в українських підручниках, заснування у Львівському університеті кафедр української літератури та східноєвропейської історії (останню очолив М. Грушевський) тощо. «Нова ера» не подолала українсько-польських суперечностей, 1894 р. більшість українських народовців на чолі з Ю. Романчуком перейшли в опозицію.

17. Культура України в другій половині XIX – на початку XX ст.	
Меценат	Багатий покровитель науки або мистецтва.
Професійний театр	Театр, у якому актори працюють на професійній основі.
Реалізм	Правдиве, об'єктивне відображення дійсності засобами, притаманними тому чи іншому виду мистецтв.
Модернізм	Загальна назва напрямів у мистецтві та літературі XX ст., для яких характерне заперечення традиційних форм і естетики минулого, посилання на умовність стилю, немотивоване експериментаторство і протиставлення себе реалізму.
18. Українські землі у складі Російської імперії в 1900-1914 рр.	
Монополія	Велике капіталістичне об'єднання, що виникло у результаті концентрації виробництва в якій-небудь галузі з метою регулювання обсягів виробництва, розподілу ринку збуту продукції, установлення цін.
Хутір	Окреме поселення однієї чи декількох родин, що виділилося із сільської громади для ведення господарства.
Відруб	Назва ділянки общинної землі, яку виділили селянину в особисту власність, коли він виходив з общини в період реалізації Столипінської аграрної реформи 1906-1916 років.
«Чорносотенець»	Член реакційної громадської організації в Росії на початку XX ст.; крайній реакціонер. «Чорносотенці» - збірна назва для низки російських монархічних і ультранаціоналістичних організацій, що виникли після революції 1905 року в Російській імперії. Назву взяли від низового нижньогородського ополчення Смутного часу, під проводом Кузьми Мініна. Виступали за збереження самодержавства на основі уваровської формули «Православіе, Самодєржавіе, Народность». Період особливої активності чорносотенців прийшовся на 1905-1914 роки. Організації – Союз Руського народу, Союз Михаїла Архангела та інші.
Страйк	Форма боротьби, яка полягає в колективній відмові робітників від праці з пред'явленням роботодавцю або урядові економічних або політичних вимог.
19. Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900-1914 рр.	
Загальне виборче право	Принцип виборчого права, який визначає право особи (у більшості держав — громадян) обирати і бути обраним на виборах до представницьких органів або на виборні посади.
20 . Україна в роки Першої світової війни	

Світова війна	Глобальне протиборство коаліцій держав із застосуванням засобів збройного насильства, що охоплює велику частину країн світу.
Галицько-Буковинське генерал-губернаторство	Тимчасова адміністративно-територіальна одиниця, створена царським урядом Російської імперії наприкінці 1914 року на відвойованих російськими військами землях Галичини, Буковини і Посяння з центром у місті Чернівці.
Мобілізація	Комплекс заходів, спрямованих на переведення державної інфраструктури та військових сил країни у військовий стан у зв'язку з надзвичайними умовами всередині країни або ж за її межами. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.
Евакуація	Процес виведення населення і життєважливих ресурсів першої необхідності з території можливої загрози від катастрофи чи воєнного конфлікту.
21. Початок Української Революції	
Автономізація	Об’єднання різноманітних територіально-національних утворень, що функціонують на суміжних територіях, у єдину державу на основі автономії (**автономія** – самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених конституцією).
Самостійники	Представники течії українського національного руху, які обстоювали ідею створення незалежної Української держави.
Українська Центральна Рада	Спочатку український представницький орган політичних, громадських, культурних та професійних організацій; згодом, після Всеукраїнського національного конгресу — революційний парламент України, який керував українським національним рухом.
Універсали УЦР	Форма звернення до народу, декларативний документ вищих органів влади.
Генеральний Секретаріат	Виконавчий орган влади (уряд), створений Українською Центральною Радою 15 червня 1917 року.
«Вільне козацтво»	Національні добровільні військово-міліційні формування часів національно-визвольних змагань 1917 - 1921 років, що діяли в Україні та на Кубані. Виникли у процесі розвалу царської армії з лютого по травень 1917 року з метою захисту сіл, а згодом і Української Держави, в умовах зростання громадського безладу й бандитизму, з метою захисту правди, свободи і соборного народовладдя людей

	вільної України і священнослужителів Української Православної Церкви.
Установчі Збори	Виборна законодавча установа, конституанта українського народу, завданням якої було затвердити новий лад і встановити конституцію української держави.
Більшовики	Члени ліворадикального крила РСДРП після її розколу на більшовиків і меншовиків. — Назва «більшовики» походить з історичного моменту, коли прихильники ленінської концепції побудови пролетарської партії виявилися в більшості при голосуванні головних питань Статуту РСДРП та керівних органів партії на Другому з'їзді партії у 1903 році.
Курултай	У тюркських народів орган народного представництва, загальнонаціональний з'їзд, під час якого вирішують найважливіші проблеми нації. Початково означав збори князів, пізніше збори народу.
22. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності	
Директорія	Колективний орган виконавчої влади, який складається із декількох осіб.
Соборність	1) морально-філософський і соціальний принцип, фундаментальними положеннями якого є: відповідальність усіх за всіх, єдність індивідуального і загального, взаємне духовне збагачення і розвиток та інше; 2) усі етнічні землі зібрані докупи тією чи іншою державою (не є ознакою формою державного устрою); 3) єдність усіх членів християнської церкви для спільного відшукання шляху до порятунку.
Отаманщина	1) засилля різноманітних збройних формувань, як правило, із селян, в умовах відсутності реальної державної влади; 2) період в історії визвольних змагань 1918-1919 років.
«Воєнний комунізм»	Соціально-економічна політика більшовиків в УСРР у 1919-1920 рр. Характеризувався встановленням продовольчої розкладки (диктатури), забороною торгівлі, націоналізацією всіх підприємств, згортанням грошового обігу, загальною трудовою повинністю.
«Червоний терор»	Заходи насильства, які здійснювалися більшовиками проти широких соціальних груп, включаючи робітників та селян, що були оголошені «класовими ворогами», або звинувачувалися в «контрреволюційній» діяльності.
Інтервенція	У міжнародному праві насильницьке втручання однієї чи кількох держав у внутрішні справи іншої держави,

	спрямоване проти її територіальної цілісності або політичної незалежності.
«Чортківська офензива»	Історична назва наступальної військової операції Української Галицької Армії здійсненої в період з 7 по 28 червня 1919 року. Вона була однією з найзначніших наступальних операцій, що здійснила Галицька армія під час Українсько-польської війни в Галичині 1918-1919. 25 тисяч українських солдатів і офіцерів примусили відступити по всій лінії фронту більш ніж 100-тисячну польську армію, добре озброєну і оснащену французами. І тільки зовнішні чинники та брак матеріально-технічного забезпечення врятували супротивника від воєнної поразки.
«Київська катастрофа»	події серпня 1919 року в Україні, похід Української Галицької Армії на Київ. Вперше спробу зайняти Київ катастрофою назвав Симон Петлюра, надалі цю назву використовують в українській історіографії.
Автокефальна церква	Незалежна церква, тобто така, що має самоврядування (мова йде про Православну церкву).
23. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні	
Тоталітарний режим	Політичний режим, при якому державна влада зосереджена в руках визначеної групи (найчастіше політичної партії), що знищує демократичні свободи й установлює контроль над усіма сферами життя суспільства за допомогою терору.
Нова економічна політика (неп)	Економічна політика більшовиків в 1921-1928 роках, що прийшла на зміну політиці «Воєнного комунізму». Передбачала комплекс заходів для денаціоналізації частини підприємств, уведення продподатку, легалізація торгівлі, проведення грошової реформи, створення ринку робочої сили.
Коренізація	Політика партійно-радянського керівництва, спрямована на утвердження контролю за життям національних республік через переведення на національні мови діяльності органів управління, культурно-освітніх закладів, засобів масової інформації та залучення національних кадрів до органів управління.
Українізація	Впровадження української культури, мови та звичаїв у різних сферах життя.
Індустріалізація	Створення великого машинного виробництва в галузях народного господарства, передусім у промисловості.
24. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні	

П’ятирічка	План розвитку народного господарства СРСР на п’ять років. Реалізація п’ятирічних планів була запроваджена в 1928-1929 роках.
Соціалістична індустріалізація	Прискорений процес побудови великого машинного виробництва у всіх галузях господарства Радянського Союзу і особливо в промисловості.
Колективізація сільського господарства	Процес об’єднання особистих селянських господарств у колгоспи.
Стаханівський рух	Рух патріотичного ставлення до індустріалізації, пов'язаний із соціалістичним змаганням, перевиконанням планів тощо; оголошення нових трудових починів. (У ніч 30-31 серпня 1935 року шахтар Олексій Стаханов здійснив рекордний забій)
Репресії	Каральні заходи, покарання, вжиті державними органами; комплекс заходів з арештів, розстрілів і переселення великих мас людей.
Розкуркулення	Політика знищення селян-власників шляхом адміністративного примусу до вступу в колгоспи або засобами оподаткування, а також шляхом депортації.
«Закон про п’ять колосків»	Каральний нормативно-правовий акт радянської держави, яким за крадіжку колгоспної власності передбачався розстріл з конфіскацією майна або позбавлення волі строком не менш ніж на 10 років з конфіскацією майна (Закон про охорону соціалістичної власності від 7 серпня 1932 року).
Голодомор	Соціально-господарське явище, що виявляється в позбавленні населення мінімуму необхідних продуктів харчування і призводить до зміни демографічної і соціальної структури населення регіонів, а іноді і країн.
«Чорна дошка»	Статус села чи району на території Української СРР, який передбачав блокаду та посилений терор голодом цивільного населення під час геноциду українського народу 1932–1933 роки. Присвоювався комуністичним режимом населеним пунктам та районам, які чинили опір примусовій колективізації, масовим актам беззаконня влади, зокрема повного вилучення харчових продуктів у мешканців села чи цілого району, що призводило до голодної смерті громадян. Статус «Чорної дошки» присвоювався на рівні обласних центрів ЦК КПУ за поданням районних та сільських органів комуністичного управління. Його «надання» чи «зняття» слугувало інструментом упокорення цивільного населення, створення умов для масового та глибокого голодування всіх мешканців регіону.

Націонал-ухильництво	Своєрідний ідеологічний штамп, негативна оцінка, що вживалася в агітаційно-пропагандистській роботі в СРСР і стосувалася тих членів компартії, які в теорії і практиці нац. політики «переоцінювали, перебільшували значення місцевих особливостей».
«Розстріляне відродження»	Термін, яким позначається знищення провідних діячів української культури 1920-1930-х років.
Головне управління таборів (ГУТаб)	у СРСР у 1934–1956 роках підрозділ НКВС, який керував системою виправничо-трудових (офіційна назва у 1920-х роках — концентраційних) таборів.
Паспортна система	Система державного обліку, контролю і регулювання пересування населення за допомогою паспортів. Її основними функціями є: видача паспортів, реєстрація, що дає змогу вести відповідний статистичний та персональний облік; забезпечення реалізації людиною і громадянином їх прав і свобод та обов'язків перед державою і суспільством; посилення охорони громадського порядку та забезпечення національної безпеки.
Геноцид	Цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими, корисними або релігійними мотивами.
Соціалістичний реалізм (соцреалізм)	Напрям у культурі; найбільшого поширення набув у СРСР, де вважався частиною офіційної ідеології. Основні риси: присутність нового героя – революціонера-пролетаря, комуніста, оспівування комуністичних ідеалів, відображення й оцінка життєвих ситуацій із точки зору марксизму-ленінізму, багатогранність художніх форм і проявів. Митці, які не вписувалися у визначені межі соцреалізму, підлягали гонінню або вигнанню. Попри олійність та ідеологічну спрямованість, чимало творів соцреалізму мали й мають художню та історичну цінність.
25. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період	
Осадництво	Розселення польських колоністів на західноукраїнських землях, що перебували у складі Польщі 1919-1939 рр.; здійснювалося з метою прискорення колонізаційних процесів на західноукраїнських землях.
«Пацифікація»	Офіційна назва масових репресій щодо українського населення Галичини, проведених урядом Польщі восени 1930 р.
Інтегральний націоналізм	У сучасній історичній, політологічній і соціологічній літературі термін «інтегральний націоналізм» вживається в 3-х значеннях: 1) як ідеологія і

	політичний рух, що виник наприкінці 19 – на початку 20 ст. у Франції, основним ідеологом якого був Ш.Морра; 2) як поняття, що охоплює радикально-націоналістичні, тоталітарні рухи в Європі в період між світовими війнами (Дж.Армстронг); 3) як родове поняття для будь-якої форми націоналізму тоталітарного типу, включно з фашизмом і нацизмом (К.Гейз).
Русинство	Назва політичної течії на Закарпатті, представники якої демонструють окремішність слов'янського населення краю, його відмінність від української нації.
Політична еміграція	Вимушена чи добровільна зміна місця проживання людей (емігрантів, переселенців), переселення зі своєї батьківщини, країни, де вони народилися і виросли в інші країни через опозиційне ставлення до політичного режиму.
26. Україна в роки Другої світової війни	
Радянізація	Установлення радянської влади й проведення відповідних соціально-економічних перетворень у західноукраїнських землях. Проводилася двічі – у 1939-1941 рр. і в післявоєнний період.
«Нацистський новий порядок»	Терористичний режим нацистів в окупованих країнах.
План «Барбаросса»	Кодова назва плану воєнної операції нацистської Німеччини проти СРСР.
План «Ост»	Довгостроковий стратегічний план гітлерівської Німеччини щодо колонізації слов'янських країн Сходу.
Голокост	Знищення значної частини єврейського населення Європи внаслідок нацистської політики геноциду в 1939-1945 рр.
Остарбайтери	Німецький термін для означення осіб, які були вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій, переважно з Рейхскомісаріату Україна, протягом Другої світової війни на примусові роботи до Німеччини.
Концтабори	Табори-в'язниці для військовополонених і цивільних у воєнний час або у країнах з тоталітарним режимом.
Колабораціонізм	Добровільне співробітництво окремих груп чи прошарків населення із загарбниками на територіях окупованих ними держав.
Похідні групи	були створені ОУН («мельниківцями») та ОУН («бандерівцями») з метою організації зі свідомих українців на українських землях органів місцевого самоуправління під час Другої Світової війни. Організацією Похідних Груп ОУНР та їх

	керівництвом займався штаб на чолі з В.Куком (псевдо: Коваль, Леміш). Діяльністю ОУН на Наддніпрянщині керував Олег Кандиба (Ольжич).
«Поліська Січ»	Підпільна збройна формація, створена на Поліссі влітку 1941 року, в селі Немовичі Сарненського р-ну, що на Рівненщині. Отаманом Тарасом Бульбою було видано перший наказ про початок боротьби і створення повстанської армії. Основу організації було закладено ще у 1940 році, а перші збройні формації було утворено із початком німецько-радянської війни у червні 1941 року. Бульбівці воювали як проти нацистів, так і проти радянських військ, періодично співпрацюючи з однією із сторін. Найбільшого розмаху Поліська Січ набула у 1942 році, коли в її рядах було від 3-х до 10-ти тис. вояків. Невеликий проміжок часу повстанці контролювали частину Полісся, в районі штабу Січі — міста Олевська, проголосивши Олевську Республіку.
Випалена земля	Метод ведення війни за допомогою знищення всього корисного, того що може слугувати життєзабезпеченню або існуванню як військ противника, так і цивільного населення — на території, яку може бути зайнято противником. До цього відносять знищення запасів харчових продуктів та врожаю, забруднення або отруєння джерел питної води, знищення інфраструктури — шляхів та засобів транспорту, техніки, будівель та житла, іноді навіть цілих міст.
Бандерівці	У вузькому сенсі послідовники лідера українського націоналістичного руху Степана Бандери та його ідеології; у пропаганді Радянського Союзу, а пізніше Російської Федерації та її маріонеток – усі прибічники і захисники незалежності України. Цей термін походить від прізвища особи Степана Бандери.
«Чорносвитники»	Умовна назва піхотних підрозділів Червоної Армії, які були сформовані з цивільного населення окупованих територій після їх звільнення. В бій вводились не підготовленими, без належної амуніції та зброї. Найбільш масово використовувались у 1943-1944 роках під час форсування Дніпра.
Депортація	Примусове, за наказом органів державної влади, виселення осіб чи груп населення, а інколи й народів, із місць постійного проживання.
Український визвольний рух	Національно-визвольний рух на етнічних українських землях у 1920—1950 роках, який мав за мету поновлення української незалежної держави.
27. Україна в перші повоєнні роки	

Відбудова	Відновлення зруйнованого під час бойових дій господарства.
Операція «Вісла»	Переселення українського населення з його етнічних земель на сході Польщі (Лемківщина, Надсяння, Холмщина, Підляшшя) до її західних та північних воєводств, здійснене польським урядом у 1947 р.
Операція «Захід»	Примусове виселення населення Західної України (за винятком Закарпаття), проведене 21 жовтня 1947 року. Головним завданням операції було послабити український визвольний рух на Західній Україні. Протягом одного дня з Західної України депортували понад 76 тисяч осіб.
«Ждановщина»	Ідеологічний наступ на радянське суспільство сталінського режиму після завершення Другої світової війни, пов’язане з іменем секретаря ЦК ВКП(б) з питань ідеології А. Ждановим.
«Лисенківщина»	Період у біологічній науці і практиці, пов'язаний з проявом культу особи академіка Т. Лисенка, під час якого піддавалися переслідуванню вчені-генетики та їх дослідження.
Космополітизм	Ідеологія (теорія), світогляд і політична практика світового громадянства і світової держави, що ставить загальнолюдські інтереси і цінності вище інтересів окремої нації.
«Холодна війна»	Термін включає в себе пропагандистську війну, активну участь у регіональних конфліктах, боротьбу за впливу в «третьому світі», економічну війну, технічну блокаду, гонку ракетно-ядерних і звичайних озброєнь, боротьбу розвідувальних служб, ідеологічні диверсії, глобальне воєнне протистояння, стратегію взаємного ядерного залякування, змагання в галузі оборонної науки, нарощування протистояння воєнно-політичних блоків, гонку в галузі космічних досліджень і озброєнь тощо.
28. Україна в умовах десталінізації	
Десталінізація	Процес ліквідації наслідків сталінізму, що почався після смерті Й. Сталіна.
Культ особи	Політичний феномен, що виникає у випадку, коли який-небудь лідер (глава держави) підноситься над своїми колегами до такого становища, коли йому приписуються всі досягнення народу й партії, але жодна з поразок чи провалів. Подібне становище досягається шляхом широкомасштабної пропаганди, ліквідації противників тощо. Культ особи можливий лише за тоталітарного політичного режиму.

Лібералізація	Політика звільнення від жорстких обмежень, державного регулювання чи контролю; політика ідеологічної свободи.
Політична реабілітація	Відновлення в правах незаконно репресованих осіб; поновлення доброго імені, репутації несправедливо заплямованої або безпідставно звинуваченої людини.
«Відлига»	Період демократизації політичного режиму на території СРСР за часів перебування при владі Микити Хрущова, що отримав свою назву від однойменної повісті Іллі Еренбурга.
Раднаргоспи	(Ради народного господарства) – територіальні органи управління промисловістю і будівництвом, що були створені у 1957 р. замість галузевих міністерств).
«Шістдесятники»	Інтелігенція 60-х років XX ст., яка прагнула до демократизації, люди, які повірили в можливість лібералізації комуністичного режиму.
Дисиденти	Представники морально-політичної опозиції до існуючого державного (політичного) ладу, панівних у суспільстві ідеологій та цінностей.
29. Україна в період загострення кризи радянської системи	
«Застій»	Повільне, хворобливе для суспільства самознищення радянської системи, що не змогла перебороти кризу; кризове двадцятиріччя Радянського Союзу: 1965 – 1985 рр.
Дефіцит	Нестача матеріальних цінностей порівняно з потребою у них.
«Розвинений соціалізм»	Стадія розвитку суспільства в СРСР, про початок якої керівництво Радянського Союзу заявило в 1967 році. Термін був ужитий генеральним секретарем ЦК КПРС Л.І. Брежнєвим, що зверталися до громадян з нагоди 50-ої річниці Жовтневої революції. Передбачалося, що соціалізм як одна з суспільно-економічних формацій проходитиме дві фази: просто соціалізм і вища його форма – розвинений соціалізм.
Номенклатура	Працівники, призначені чи затверджені вищими органами на будь-які посади.
«Самвидав»	Сукупність видавничої продукції (книжки, журнали, газети), що тиражується нелегально із використанням доступних технічних засобів або шляхом переписування.
«Тамвидав»	Видання книги вітчизняного автора за кордоном, переважно в радянські часи.
Правозахисник	Той, хто захищає чиї-небудь громадянські права.
30. Відновлення незалежності України	

«Перебудова»	Політичний курс КПРС, розпочатий 1985 р. і спрямований на оздоровлення суспільно-політичної, економічної й ідеологічної сфер життя.
Гласність	Політичний курс керівництва КПРС у роки перебудови, спрямований на введення обмеженої, контрольованої свободи слова в країні в інтересах проведення політики М. Горбачова.
Плюралізм	Політична система, при якій відсутній диктат однієї ідеології, можливість дотримуватися і висловлювати, відстоювати різні політичні погляди.
Український національно-демократичний рух	Суспільно-політичний рух, що відбувався в Україні в період перебудови і мав одночасно демократичний і національно-визвольний характер.
Багатопартійність	Існування безлічі політичних партій, що теоретично володіють рівними шансами на отримання більшості у парламенті.
Суверенітет	Повна незалежність держави від інших держав у її внутрішній і зовнішній політиці.
Незалежність	Процес знецінення паперових грошей, падіння їх купівельної спроможності.
Ринкові відносини	Відносини, засновані на свободі господарської діяльності й продажу товарів.
Референдум	Спосіб прийняття законів або важливих рішень загальнодержавного чи місцевого значення шляхом голосування населення.
Президент	Голова держави в країнах з республіканською або змішаною формою правління.
31. Становлення України як незалежної держави	
Корупція	Злочинне використання державними чиновниками та іншими посадовими особами своїх формальних прав із метою особистого збагачення.
Тіньова економіка	Частина економіки, яка працює поза межами державного контролю, регулювання, не сплачує обов’язкових платежів до бюджету країни.
Олігарх	Представник великого капіталу з надмірним впливом у медіа та владі, що становить значну загрозу для стабільності та успіху держави
«Помаранчева революція»	Кампанія протестів, мітингів, пікетів, страйків та інших актів громадянської непокори в Україні, організована і проведена прихильниками Віктора Ющенка, основного кандидата від опозиції на президентських виборах у листопаді — грудні 2004 року, після оголошення Центральною виборчою комісією попередніх результатів, згідно з якими нібито переміг його суперник — Віктор Янукович. Акція почалася 22 листопада 2004 року як реакція на

	масові фальсифікації, що вплинули на результат виборів.
Поліконфесійність	(від. грецьк. poli – багато і лат. confessio – визнання, сповідання) – наявність багатьох релігійних течій на території однієї країни.
32. Творення нової України	
«Євромайдан»	Національно-патріотичні протестні акції в Україні, передусім, проти корупції, свавілля правоохоронних органів та сил спецпризначення, а також на підтримку європейського вектора зовнішньої політики України.
«Революція Гідності»	Політичні та суспільні зміни в Україні з 21 листопада 2013 до лютого 2014 року, викликані спротивом проти відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на Європейську інтеграцію та подальшою протидією цьому курсу. Одними з головних причин протестів стали надмірна концентрація влади в руках Віктора Януковича та його «сім'ї» та небажання народу України миритись з перетворенням країни не лише де-факто, але і де-юре на одну з колоній Росії.
«Небесна сотня»	Прийнята в Україні збірна назва загиблих протестувальників, які мали безпосередній стосунок до ідеї та акції Євромайдану (Революції Гідності) у грудні 2013 — лютому 2014 року.
Анексія	Це насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави в односторонньому порядку. За міжнародним правом анексія - один з видів агресії і спричиняє міжнародно-правову відповідальність. Анексію слід відрізняти від окупації, яка сама по собі не призводить до зміни юридичної належності території.
Сепаратизм	(від лат. *separatus — відокремлення*) — політика і практика відокремлення, відділення частини території держави з метою створення суверенної держави, дезінтеграцію країни, переходу до складу іншої держави чи набуття статусу дуже широкої автономії.
Антитерористична операція	Комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою.
Тимчасово окупована територія	частина території України, яка контролюється Російською Федерацією внаслідок анексії Криму, а також війни на сході України.

«Кіборг»	(Кіборг – це істота, яка не відчуває страху, зайвих емоцій, а просто до кінця виконує те, що потрібно). «Кіборгами» назвали солдатів 93-ї окремої механізованої бригади у складі 6-го армійського корпусу Збройних сил та бійців Добровольчого корпусу, створеного на основі «Правого сектора», які утримували Донецький аеропорт.
Волонтерський рух	добровільна безкорисна суспільно корисна діяльність. Може здійснюватись і окремими людьми, і організаціями.
Люстрація	Процес очищення влади від конкретних організацій та осіб, причетних до злочинів проти народу, заборона діячам високого рангу, які скомпрометували себе, впродовж певного часу або пожиттєво працювати на державній службі.
Громадянське суспільство	Такий соціальний простір, де люди взаємопов’язані і взаємодіють між собою як незалежні одне від одного та від держави індивіди (які можуть об’єднуватися, оскільки окремому індивідові важко самостійно відстоювати свої права і законні інтереси) і який має забезпечити в різних суспільних сферах умови для самореалізації окремих людей та колективів
Безвізовий режим	Статус, що дозволяє громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони країн Європейського Союзу без попереднього звернення до посольства для отримання дозволу, починаючи з 11 червня 2017 року.
Екуменізм	Ідеологія та рух за співпрацю та взаєморозуміння між християнами різних конфесій. Екуменічний рух ставить перед собою завдання: краще пізнати всі Церкви і їхнє вчення, звертаючи увагу на об'єднувальні елементи; утворити основу спільного практичного діяння, прямуючи до єдності, яку проповідував Христос. Також екуменізм виступає за посилення впливу релігії й вироблення загально християнської соціальної програми, придатної для віруючих, які проживають у країнах з різними соціальними системами.